

Mircea Eliade
– Raffaele Pettazzoni,
L'histoire des religions
a-t-elle un sens?
Correspondance 1926-1959,
Paris: Éditions du Cerf 1994,
310 s.

Tato kniha publikovaná pařížským nakladatelstvím Le Cerf v edici Patrimoines věnované religionistice obsahuje celkem 133 dopisů, které si v letech 1926-1959 vyměnili dva z nejpronikavějších duchů religionistiky 20. století: Raffaele Pettazzoni (1883-1959) a Mircea Eliade (1907-1986). Korespondence mezi oběma badateli probíhala ve francouzštině, s výjimkou prvních tří listů psaných italsky a dopisu č. CXXIII odeslaného Eliadem spolu s Josephem M. Kitagawou v angličtině (originální znění zařadila editorka do přilohy). Cca 22 dopisů se nedochovalo. Vlastní korespondenci v knize předchází ještě předmluva sorbonského religionisty Michela Meslina (s. 9-16), chronologie biografických a bibliografických údajů obou badatelů (s. 17-30) a zasvěcená úvodní studie editorky italského původu Natale Spinetové (s. 33-74). (Římské číslice uvedené v závorkách odkazují na číslování dopisů užitě v publikaci.)

Chronologicky lze korespondenci rozdělit na dvě části. První je reprezentována dopisy z období od r. 1926 do r. 1939 (I-XXV). Vztah, který tehdy mezi oběma badateli panoval, by šlo charakterizovat jako vztah žáka k obdivovanému učiteli. V prvních dopisech Eliade skutečně nešetří superlativy na adresu svého italského vzoru. Oslovuje ho jako svého „jediného mistra“ či „nejskvělejšího učitele při studiu náboženství“ (IV, VI). Nadto přímo hýří entuziasmem: rumunské revue chce obohacovat recenzemi místových děl a již tehdy pomýšlí na sepsání „Úvodu do religionistiky“ (IV). Nutno však říci, že bukurešťskému rodáku je tehdy pouze necelých devatenáct let, zatímco třiačtyřicetiletý Pettazzoni má na svém kontě již úctyhodnou vědeckou práci částečně poznamenanou velkými koncepcemi z přelomu století (Tylor, Lang, Frazer), částečně bojem za autonomní

obor dějin náboženství na italských univerzitách.

Po výměně několika dopisů r. 1926 je vzájemná korespondence načas přerušena. Kromě krátkého listu (VII), který Eliade odesílá během svého pobytu v Kalkatě (listopad 1928 – prosinec 1931), kde připravuje disertační práci, a odpovědi z Říma trvá tato pomilka celých deset let.

Další písemný kontakt je navázán až v květnu 1936. Pettazzoniho věhlas mezitím ještě vzrostl vydáním jeho monumentálního díla *La confessione dei peccati* (1929, 1935, 1936). V dubnu 1933 je jmenován členem *Reale Accademia d'Italia*. Z jeho obdivovatele se téhož roku stává doktor bukurešťské univerzity, jehož disertační práce o józe bude časem publikována ve francouzštině (*Yoga: Essai sur l'origine de la mystique indienne*, 1936). Když se dostává Pettazzonimu do rukou, všele svému mladšímu kolegovi blahopřeje (XI). Obsah následující série dopisů (XIII-XXV) se točí okolo spolupráce římského akademika s revue *Zalmoxis*, kterou Eliade redigoval v letech 1939-1943. Druhá světová válka však záhy oba muže nanovo oddělila.

Druhá a pro dějiny religionistiky podstatně významnější etapa vzájemné korespondence se otevírá až po válce a zahrnuje listy z let 1946-1959 (XXVI-CXXIII). Toto období jejich písemných styků by bylo možno charakterizovat slovy titulu Descartova díla jako „discours de la méthode“. Avšak i v této debatě její aktéři čas od času odbočili od stěžejního problému. Díky těmto exkursům se dovidáme o nejednom detailu především z jejich profesního života. Informují nás o ne vždy korektním jednání vydavatelů odborné literatury (LXXII-LXXXV, XCIII, CVII-CIX), o přípravách ustavení italské společnosti pro studium dějin náboženství r. 1951 (LXXIX), o jednáních před zahájením publikační činnosti periodika *NUMEN*, jež začala vydávat IASHR r. 1954 (XC), atd... Zajímavá je i Eliadeho zmínka (XLVII) o nepřilíh vstřícném postoji určitých římsko-katolických církevních kruhů vůči jeho osobě během pobytu v Paříži (září 1946 – září 1956).

Těžištěm korespondence v poválečném období je ovšem skutečně problematika odborná. Bezprostředním podnětem ke vzniku

tohoto dialogu bylo publikování Eliadových *Traité d'histoire des religions* (záčátek r. 1949; obsahu ne zcela odpovídající titul byl autorovi nvcen nakladatelstvím Payot) a *Mythe de l'éternel retour* (květen téhož roku) – viz LXIV až LXVI a LXXII. Jablkem sváru se stala otázka, jaké hermeneutiky užít při religionistickém bádání: historicko-kulturní analýzy (Pettazzoni) či strukturální perspektivy odvozené z fenomenologie a ústfcí do tzv. „morfologie posvátna“ (Eliade)? Svou pozici hájí Eliade slovy: „I u historicky sebevíce determinovaného člověka jsem objevil nezměrnou vůli k nedějinnému, tendenci k archetypickému a transhistorickému – a sám jsem byl až udiven tím, kolik náboženských aktů člověku pomáhá ono dějinné přesáhnout.“ (LXV) A tento poznatek bude nadále rezonovat jako *cantus firmus* celým Eliadovým dílem. Pettazzoniho odpověď je jasná. Ovlivněný školou Benedetta Croceho odmítá rezignovat na historický přístup k formám, jimiž se konkrétní náboženství manifestují: „Každé stadium duchovního života v jeho projevech je vždy studiem historickým. Můj integrální historicismus je však vším jiným nežli dogmatismem... Bez tohoto přístupu není v bádání o dějinách náboženství pokrok. Pokud jde o závěry, ty mohou být různé. Ovšem podle mě se posléze všechny zcela nepochybně obloukem vracejí zpět k historii.“ (LXVI) Veškeré hierofanie a náboženské symboly pojímané v Eliadově *Traité* jako archetypy jsou podle římského profesora historicky a kulturně podmíněny, a proto je nelze postavit mimo čas a prostor: „Vznikly, utvářely se a mají tedy i své dějiny, které je nutno rekonstruovat.“ (LXVI)

V dalších dopisech (LXVII-LXXI) se objevuje nový sporný bod. Pro Eliadeho je jednou ze základních funkcí náboženství reintegrovaní prvotní dokonalost mytického věku, zpřítomňovat dobu prapočátků, k nimž se člověk „nostalgicky“ upíná. Odvrací se tak od přítomnosti provázané s historickou skutečností k tomu, co jí postuluje a teprve tím ji naplňuje smyslem. Pettazzoni řeší tento problém přesně naopak. Podle něj je to aktuální svět, který konstituuje představu světa prvotního. Nikoli božské počátky současnosti, nýbrž současnost dává mytickému světu význam.

V podobně polemickém duchu se korespondence odvíjí až do samého konce, který

způsobila Pettazzoniho smrt 8. 12. 1959. Rozhovor se i nadále dotýká jednotlivosti i obecnějších problémů vědy o náboženství (náboženských symbolů, otázky fenomenologie náboženství, pojetí posvátna, atd...) nebo připomínek k publikovaným pracím jednoho či druhého z autorů. Oba religionisté v něm víceméně trvají na svých pozicích, i když se zdá, že méně radikálním a ústupků schopnějším partnerem dialogu byl spíše badatel z Říma. (Např. v úvodníku k prvnímú číslu revue *NUMEN* 1, 1954, s. 1-7 smřlivě hovoří o komplementaritě obou epistemologických přístupu.)

V jednom z pozdních listů (CV) reaguje Pettazzoni na novou Eliadeho publikaci (*Images et symboles*, 1952) slovy: „Dobře víte, co nás spojuje a co odděluje...“ A touto větou by bylo možné charakterizovat i celou korespondenci mezi oběma badateli, která navzdory všemu zůstává svědkem vzájemného respektu, kultury dialogu a intelektuální břitkosti, s níž oba argumentovali ve prospěch vlastních koncepcí. To, co tyto dva muže spojovalo, byla snaha neredukovat a nedeformovat předmět studia. Způsob, jak vytčeno cíle dosáhnout, je však rozdělit. Neshoda v této otázce nezrcadil nic jiného než obecně známé napětí mezi diachronickým a synchronickým přístupem ke zkoumanému, jež nebude asi nikdy z religionistiky zcela eliminováno. A jestliže ano, pak pravděpodobně k její vlastní škodě. Vždyť právě akceptování dialektické tenze mezi historicko-kulturní determinovaností každého fenoménu a jeho všeobecně platným smyslem jí dává její vřátnost.

DALIBOR ANTALÍK

**Georges Dumézil,
Le roman des jumeaux
et autres essais,
Paris: Éditions Gallimard 1994,
337 s.**

Na počátku osmdesátých let, když se životní dráha francouzského religionisty Georges Dumézila (1898-1986) počala nachylovat ke konci, rozhodl se tento koryfej komparativní indoevropéistiky namísto „Paměť“ či